

Kapittel 11. utfordringer i fremtiden

Dette kapitlet tar for seg utfordringer som kan møte døve og sterkt tunghørte elever i fremtiden og tar utgangspunkt i en artikkel av Vonen (2008).

De som har jobbet på det audiopedagogiske feltet en stund, har opplevd mange endringer. For hvert tiår har pendelen beveget seg mellom to ytterpunkt: fra ren oralisme via total kommunikasjon til bimodal tospråklig undervisning. Vi har ingen erfaring her i Norge med at fagmiljøer utelukkende har villet satse på norsk tegnspråk som hovedopplæringsmål for døve elever. Det har alltid vært et mål at norske barn skal lære norsk tale- og skriftspråk. Men kanskje er vi igjen på vei tilbake til en ny form for oralisme med den teknologiske utviklingen og bruken av mindre og sterkere digitale apparater og CI. Pendelen svinger bare fortere og fortere. Med hver metodeendring har mange vært overbevisst om at de nå har funnet svaret på de pedagogiske utfordringer som er knyttet til opplæring av hørselshemmete barn. Men den gang ei, det finnes nemlig ikke ett svar som passer for alle barn og alle forhold.

I disse tider er det flere paradokser som har oppstått på grunn av den raske utviklingen på de medisinske og teknologiske områdene, samtidig som informasjon spres mye fortere enn før. Den raske utviklingen betyr at alle aktørene rundt det hørselshemmete barnet må reagere kjappere til hver av de nye oppdagelsene og pedagogiske retninger og tar beslutninger som påvirker det enkelte barnets liv på mange grunnleggende måter. Om beslutningene som blir tatt er basert på forskning og dokumentasjon, eller på synsing, følelser eller lojalitet til en pedagogisk tilnærming, er diskutabelt.

Det er flere spørsmål som er aktuelle å stille, blant andre:

- Vil skoler for døve eksistere i fremtiden, og vil det finnes tegnspråkmiljøer å oppsøke? På grunn av den inkluderingsbølgen som vi opplever for tiden, får de fleste døve og sterkt tunghørte et undervisningstilbud i sin lokale skole. I nærskolen er det hørselshemmete barnet ofte den eneste hørselshemmete. Hva vil det ha å si for barnets språk og identitetsutvikling når det får forringete muligheter til å delta i et tospråklig miljø med gode språkmodeller, både voksne og barn? Hva vil det ha å si for deres trivsel og mentale helse?
- Hvor stort faglig utbytte får døve og sterkt tunghørte elever i lokale skoler kontra i døveskolene?
- Hvordan kan tilgang til NTS forbedres for denne elevgruppen? Er deltagelse på deltidsopphold nok til å opprettholde og utvikle deres tegnspråk og gi tilhørighet til tegnspråkmiljøet? Er elektroniske klasserom en vei å gå? Er det et godt nok alternativ eller bare et supplement? Kan bruk av IKT gi tilgang til gode rollemodeller, så vel språklige som identitetsmessige?
- Greier vi å utdanne nok lærere med kompetanse i både norsk og NTS og med kunnskap om behovene til hørselshemmete elever til alle lokale skoler der

- denne elevgruppen finnes?
- Vil alle de døve bli normalthørende og talespråklige?

Trender og mulige konsekvenser av inkludering for hørselshemmete elever

Internasjonale trender er beskrevet i en studie av Munos-Baells et al. (2008). Det som ser ut til å påvirke situasjonen til de bimodalt tospråklige døve i en positiv retning, er:

- de sosiale og politiske forandringer som aksepterer mangfold i samfunnet
- døves egen kamp for sine rettigheter
- forskningsresultater om verdien av bimodal tospråklighet

De krefter som motvirker den positive utviklingen for døves situasjon anses å være:

- synet på døvhets som en medisinsk tilstand som krever en teknologisk løsning
- kravet om utelukkende orale tilnæringsmåter uavhengig av barnets forutsetninger
- motstand mot sosialt mangfold
- politisk policy i forbindelse med døveundervisning

I Norge kan det se ut som dette stemmer med de diskusjonene vi opplever. I 2009 er antall fulltidselever på kompetansesenterskolene for hørselshemmete sterkt redusert på grunn av at utdanningssystemet i Norge arbeider for inkluderingsideologien. Å være inkludert betyr å kunne delta aktivt i klassens diskurs, sosialt og språklig, å kunne være på likefot med medelevene, å ha rett til å være forskjellig og være uten frykt for tap av egen identitet. Dette er kjernen i diskusjon rundt hørselshemmete elever og deres skoletilbud. Når blir inkludering til sosial og pedagogisk segregering for det hørselshemmete barnet? Det er mange viktige spørsmål for den enkelte familie å ta stilling til. Ett av dem er: Hvor inkludert blir mitt barn i døveskolen/hørselsklassen kontra i lokalskolen?

Med nedgang i elevtallet på skolene for døve og sterkt tunghørte forvitres tegnspråkmiljøet. Det betyr igjen ikke bare et fattigere språkmiljø, men også at det sosiale miljøet blir langt fra tilfredsstillende. Samtidig nedbemannes/avvikles de statlige skolene, noe som betyr at den pedagogiske kompetansen også forsvinner. Fortsetter denne trenden, kan det i praksis bety at skoletilbud og valgmuligheter for døve og sterkt tunghørte blir redusert. De varierte skolemiljøene og språkmiljøene holder på å forsvinne; akkurat de vi trenger hvis vi skal kunne tilby læringsmiljøer som er tilpasset den enkelte; språklig og sosialt. Men er trenden i ferd med å snu? Det er noen antydninger til det i skrivende stund. Erfaring viser at det alltid er svingninger i elevtallet av naturlige grunner, noe som kan være forklaringen. Men kanskje det også er en endring i holdningene til bimodal tospråklighet hos foreldre til døve barn med CI ut fra erfaringene med inkludering høstet så langt?

Inkluderingsbølgen har hatt og vil ha stor innvirkning på opplæringsstilbudet til døve

barn med CI. Det vi ser i dag, er at de fleste døve barn i Norge har CI og er inkludert i sin lokale skole. Målet er ofte at de skal oppnå et funksjonelt talespråk som skal gjøre det mulig å bli inkludert i nærskolen uten bruk av tegnspråk. Om alle døve barn med CI blir inkludert, i ordets egentlige betydning, i nærskolen, er et annet spørsmål. Forskningen til Preisler, Tvingstedt & Ahlstrøm (2005) og Hjulstad & Kristoffersen (2007) sår tvil om det (Roos, 2009). Problemer med kommunikasjon øker ofte over tid, etter som kravene øker både faglig og sosialt. Utfordringen blir for de nære voksne og pedagogene å sikre at barnet ikke opplever gjentatte sosiale og/eller faglige nederlag, og at de klarer å se på barnets utvikling som en helhet og ikke gjør skoleplassering til en prestisjesak. Det er en kjensgjerning at behovene til barnet kan endre seg over tid. Omverdenen forventer at barnet skal fungere som normalthørende, og at behovet for spesielle tiltak vil avta ettersom tiden går. Men barnet har fremdeles defekt hørsel, og behov for tilrettelegging av undervisningen vil sannsynligvis øke med alderen etter som de faglige og dermed språklige kravene øker. Barna utsettes for et utrolig press om forventet "normalisering" fra alle kanter.

I Norge er det en politisk intensjon om inkludering av hørselshemmete i den lokale skolen, men ikke alle skoler har kunnskap eller ressurser nok til å kunne møte barnets behov (Hyde & Ohna, 2004). Det tar tid å bygge opp kunnskap om hørselshemming, undervisning av hørselshemmete og å lære tegnspråk. Erfaringen er at kunnskapen og ansvaret for den tospråklige opplæringen lokalt ofte hviler på få hender, og det gjør tilbudet sårbart. Døve og sterkt tunghørte barn må ikke lide på grunn av det nå eller i fremtiden. Ut fra det vi vet i dag, ligger det mange utfordringer i fremtiden i det å skulle inkludere hørselshemmete barn og unge i oppvekstmiljøet.

Døve og sterkt tunghørte og storsamfunnet

Gruppen døve og sterkt tunghørte er blitt mer synlig i storsamfunnet, mye på grunn av kampen og forskningen som har ledet til anerkjennelse av tegnspråk, og på grunn av TV-programmer for og om døve. Det påvirker holdninger i storsamfunnet og kan øke aksepten for at det går an å være döv på mange forskjellige måter.

I dag ser vi at døve og sterkt tunghørte ungdommer samhandler ved hjelp av IKT. De oppsøker ikke det tradisjonelle foreningslivet like mye som før. De har en langt større vennekrets blant døve og hørende enn det som har vært vanlig hittil. Døvesamfunnet er i større grad enn andre miljøer preget av å være globalt. Døve finner sin identitet på tvers av nasjonale landegrenser.

Imidlertid kan det tenkes at flere ungdommer vil oppleve en identitetskrise hvis de ikke får tilgang til ulike sosiale arenaer for så å finne seg selv og sin unike identitet. En viktig arena i det henseende er nettopp tegnspråkmiljøene på de større skolene for hørselshemmete.

Utfordringer i forhold til nye pedagogiske arbeidsmåter

Hvis vi skal kunne tilby hørselshemmete barn tilpasset opplæring, må vi ikke forkaste alt det som har vært. I dag trenger vi å lære av tidligere erfaringer og metoder, utnytte og videreutvikle dem og utvikle nye.

Det er behov for

- å basere endringer av undervisningsmetoder på kunnskap ut fra forskning
- en utforskende fremgangsmåte, basert på kartlegging, både formell og uformell, av den enkelte elevens læringsstil og utgangspunkt språklig, kunnskapsmessig og evnemessig. Dessuten trengs en kartlegging av barnets nærmiljø og læringsmiljø for å finne ut hvor godt de er tilpasset barnets behov. Det er for enkelt å problematisere barnet og hørselstapet uten å se på det miljøet rundt barnet tilbyr av stimulans og hindringer
- dokumentasjon av elevens utvikling og måloppnåelse for å sikre at de valgene som er tatt for språk- og skoleplassering er de riktige. Dokumentasjon av barnets sosiale tilpasning må fremskaffes, for finnes det ikke en positiv utvikling, må noe endres i læringsmiljøet – og det fort!
- pedagoger som forstår verdien av de forskjellige språkene og av forskjellige kommunikasjonsstrategier og den rollen de spiller i barnets liv
- pedagoger som kan praktisere ulike undervisningsmetoder, læremidler og aktiviteter og se deres fordeler og ulemper
- pedagoger som er kritiske til sin egen praksis
- pedagoger som kan tilpasse undervisning og kommunikasjon ut fra den enkeltes behov, og ikke ut fra dogmer

Forhåpentligvis vil dette føre til endringer i opplæringstilbudene til døve og sterkt tunghørte, noe som igjen kan føre til enda bedre akademiske resultater.

Utfordringer ved kvalitetssikring for å sikre tilpasset opplæring

Den store og økende variasjonen som finnes innad i gruppen døve og sterkt tunghørte, gjør behovet for varierte og nye arbeidsmåter større. Et systematisk kartleggingsverktøy kan forbedre tilpasningen av opplæringen til det enkelte barnet. Da vil valget av språk, opplæringsmetoder og skoleplassering gjøres ut fra barnets egentlige behov og ikke ut fra de voksnes subjektive, ofte følelsesstyrte ønsker. Dette er essensielt for døve og sterkt tunghørte barn som er så avhengig av de valgene som gjøres og de holdningene personene rundt dem har. Det er bare gjennom dokumentasjon av barnets utvikling at barnets fremtid sikres på et faglig grunnlag og ikke på bakgrunn av politikk eller "synsing".

En bedre tilpasning av undervisning og veiledning til foreldrene krever at konsulenter og pedagoger har gode kunnskaper om språkutvikling og kartlegging.

Skal bimodal tospråklig opplæring ha effekt, må den tegnspråklige og den norskspråklige input barnet får, kvalitetssikres. Alle lærere som arbeider med døve, må selv ha kommunikativ kompetanse på barnets to språk, ellers vil de hemme de elevene de underviser (Easterbrooks & Baker, 2002). Når det gjelder tegnspråk, er det i dag ingen formelle krav om kvalifikasjoner hos de som arbeider med bimodale tospråklige hørselshemmete barn og unge. Det er behov for et lovfestet krav til tegnspråkkompetanse og en heving av tegnspråkkompetansen hos pedagoger.

Når det gjelder norskfaget er det flere innfallsvinkler og metoder pedagoger skal ha kjennskap til for å undervise i norsk tale- og skriftspråk. Det samme gjelder i engelskfaget. Imidlertid har det vist seg å være bortimot umulig å opprette videreutdanningsstudium for en så liten gruppe som pedagoger til døve og sterkt tunghørte. Tiltak som kunne gjøre det mulig, er økonomisk støtte fra staten, og fjernundervisningstiltak for pedagoger.

Norsk tegnspråk; et språk i endring

Norsk tegnspråk er under endring både når det gjelder form og status. Fordi NTS er et levende språk, endres det i form som del av en naturlig utvikling. Det skjer med alle språk. Det endres også fordi de fleste tegnspråkbrukere er hørende. De har NTS som sitt andrespråk og bare unntaksvis som morsmål. En utstrakt bruk av blandingsformer vil også resultere i at hvert av de to språkene påvirkes. Dette kan ha betydning for hvordan tegnspråk utvikles, og for danning av nye tegn, men dette vet vi lite om foreløpig. Etter hvert som NTS brukes i stadig flere faglige sammenhenger, øker vokabularet, og språket blir enda rikere.

NTS er i ferd med å bli anerkjent som et av Norges offisielle språk på lik linje med bokmål, nynorsk og samiske språk. Vi vet ikke hvilke endringer det vil bringe med seg i forbindelse med økt tilgang til informasjon på tegnspråk, og som en følge av det kanskje en økning i arbeidsplasser for døve; arbeidsplasser hvor døve produserer informasjonstekster på tegnspråk. En stilling i Språkrådet med ansvar for NTS bidrar til å skape en normering av språket, og det vil igjen bidra til kvalitetssikring.

Språkdebatten

To sterke krefter innenfor medisin og pedagogikk er på banen. Diskusjonen handler om hvorvidt døve og sterkt tunghørte barn skal få sin undervisning utelukkende på talespråk eller på tegnspråk og talespråk. Motpartene kan virke uforenlige, og hvordan diskusjonen vil påvirke fremtiden, er et stort spørsmål. For å gjenforenes kreves det respekt for og aksept av tegnspråk på den ene siden og samtidig respekt for døves rett til høreteknisk og medisinsk behandling på den andre (Roos, 2009). Respekt og en oppdatering av kunnskap hos begge parter må til hvis døve og sterkt tunghørte barn skal få en opplæring som er tilpasset den enkeltes evner og behov.

Oppsummering

Det som bør være klart for alle, er at det ikke finnes én metode, én teknikk eller ett hjelpemiddel som passer for alle døve og sterkt tunghørte barn og unge; et barns utvikling er altfor kompleks til at det kan være tilfelle.

I dag må vi lære fra vår audiopedagogiske fortid og ta inn over oss dagens pedagogiske læringsteorier for å kunne tilpasse opplæring til den enkelte, og ikke lenger ri egne kjepphester. Vi trenger kontinuerlig å være kritisk til vår egen praksis. Vi må dokumentere barnets språklige og sosiale utvikling, og er den ikke tilfredsstillende, må vi faktisk endre på noe – kanskje språkkoden, tilnærmingen og/eller skoleplasseringen. Vi må dokumentere barnets akademiske utvikling. Hvis den er negativ, må vi vite om det skyldes læringsvansker. Hvis det ikke er tilfellet, må vi våge å gå inn i klasserommet og endre på betingelsene der. Ordet "våge" brukes, fordi det krever mot å motsi en skolesjef eller rektor som påstår at tilbudet er "godt nok og veldig ressurskrevende". Å ha den holdningen at enhver type sen utvikling utelukkende skyldes hørselstapet, er å svikte barnet.

Hvordan ønsker vi at fremtiden skal se ut for hørselshemmete barn og unge?

Jo, vi ønsker at barna får

- språkutvikling i gang i det første leveåret, og da er det viktig å begynne med både tegnspråk og talespråk
- et bimodalt tospråklig tilbud og opplæring utformet etter behovet til den enkelte, som gir en helhetlig utvikling passende for alderen
- effektiv undervisning av godt kvalifiserte pedagoger som utnytter døve og sterkt tunghørte elevers sterke sider
- et visuelt orientert klasserom som gir muligheter for full deltakelse i klasserommets diskurs
- tilgang til norsk- og tegnspråkmiljøer og sosiale arenaer
- valgmuligheter for skoleplassering og smidige ordninger for flerskoletilhørighet.

Hørselshemmete barn skal trives og utfordres i hverdagen og bli det de ellers hadde blitt om de var normalthørende.